

КНИГАТА ЗА

ЛИТЕРАТУРАТА

СЪДЪРЖАНИЕ

10 ВЪВЕДЕНИЕ

ГЕРОИ И ЛЕГЕНДИ

3000 г. пр.Хр. – 1300 г. пр.Хр.

- 20 **Само боговете живеят вечно под слънцето**
Епос за Гилгамеш
- 21 **Подхранването на древни добродетели поражда упорство**
Книга на промените, приписвана на император Уън от династията Джоу
- 22 **Какъв грях огромен сме решени сега да извършим, о, Кришна?**
Махабхарата, приписвана на Вяса
- 26 **Музо, възпей она гибелен гняв на Ахила Пелеев**
Илиада, приписвана на Омир
- 34 **Как страшно е да знаеш там, където не помага мъдрост!**
Едип цар, Софокъл
- 40 **Да слезеш в Аверн не е трудно, ден и нощ черният Дит е разтворил широко вратите, но да извърнеш пак стъпки, на белия свят да излезеш, то е труд, мъка**
Енеида, Вергилий
- 42 **Ще се случи каквото съдбата е отредила**
Беоульф
- 44 **И Шехерезада заразказва...**
Приказки от хиляда и една нощ
- 46 **Животът във света е сън голям. Защо ли трябва всичко с труд да вършим?**
Цюан Таншъ

- 47 **В тъмнината реалните неща изглеждат нереални като сънища**
Сказание за Генджи, Мурасаки Шикибу
- 48 **За господаря длъжен е човека да страда, да търпи и студ, и жега**
Песен за Роланд
- 49 **Тандаредей, славей сладко пей**
Под липата, Валтер фон дер Фогелвайде
- 50 **Онзи, който не следва повелите на любовта, върши тежък грях**
Ланселот, рицарят на каруцата, Кретиен дьо Троя
- 52 **Нека чуждите рани ми служат като предупреждение**
Сага за изгарянето на Нял
- 54 **Още автори и творби**

ОТ РЕНЕСАНС КЪМ ПРОСВЕЩЕНИЕ

1300 – 1800

- 62 **Намерих се в лес тъмен по зла чест**
Божествена комедия, Данте Алигиери
- 66 **Ние тримата ще станем кръвни братя и ще обединим целите и мислите си**
Трицарствие, Луо Гуанджун
- 68 **Вий прехвърлете тези листи и друга случка изберете**
Кентърбърийски разкази, Джефри Чосър
- 72 **Смехът е същността на човека. Живейте в радост**
Гаргантюа и Пантагрюел, Франсоа Рабле
- 74 **Дордето младостта е твоя, цвeта ѝ късай днес щастлива, че старостта немилостива и твоя чар ще похити**
Любовни стихове за Касандра, Пиер дьо Ронсар
- 75 **Който обича удоволствието, трябва да му се отдаде**
Доктор Фауст, Кристофър Марлоу
- 76 **Всеки човек е рожба на собствените си дела**
Дон Кихот, Мигел де Сервантес
- 82 **И всеки има миг, в който трябва да влезе и излезе; и играе различни роли**
Първо фолио, Уилям Шекспир
- 90 **Цениш ли всичките, то никой не цениш ти**
Мизантроп, Молиер
- 91 **Но зад гърба ми неизменно чувам врява – колесницата крилата на времето светкавично ме доближава**
Разни поеми, Андрю Марвел
- 92 **С прискърбие се сбогувам с теб; като откъсната от черупката си мида аз потеглям и есента следва примера ми**
Тесният път към вътрешността, Мацуо Башо
- 93 **Аз няма да ти попреча и ти няма да ми попречиш да предприемем пътешествие до планината на смъртта**
Самоубийства от любов в Сонедзаки, Чикамацу Мондзаемон
- 94 **Роден съм през 1632 година в град Йорк, в почтено семейство**
Робинзон Крузо, Даниъл Дефо

- 96 Ако това е най-добрият от възможните светове, какви ли ще са другите?**
Кандид, Волтер
- 98 Достатъчно съм смел, за да мина бос през ада**
Разбойници, Фридрих Шилер
- 100 Няма нищо по-трудно от това да пишем за любов, когато не я изпитваме**
Опасни връзки, Шодерло дьо Лакло
- 102 Още автори и творби**

РОМАНТИЗЪМ И ВЪЗХОД НА РОМАНА 1800 – 1855

- 110 Поезията е дъхът и чистият дух на всяко знание**
Лирически балади, Уилям Уърдзуърт и Самюъл Тейлър Колридж
- 111 Няма нищо по-прекрасно и удивително от реалността**
Нощни етюди, Е. Т. А. Хофман
- 112 Човек греша, додето се стреми**
Фауст, Йохан Волфганг фон Гьоте
- 116 Имало едно време...**
Детски и домашни приказки, Братя Грим
- 118 Човек живее, за да го одумват съседите и той да им се присмива на свой ред – не е ли така?**
Гордост и предрасъдъци, Джейн Остин
- 120 Как да ви разкажа за ужасите на моите тайни бдения?**
Франкенщайн, Мери Шели
- 122 Един за всички, всички за един**
Тримата мускетари, Александър Дюма
- 124 Не съм създаден за блаженство, към всичко вече охладнях**
Евгений Онегин, Александър Пушкин

- 125 Нека душата ти остане хладна и спокойна пред милионите вселени**
Стръкчетата трева, Уолт Уитман
- 126 Видяхте как човекът се превръща в роб; сега ще видите как робът се превръща в човек**
Разказ за живота на Фредерик Дъглас, Фредерик Дъглас
- 128 Аз не съм птичка и никакви мрежи не могат да ме задържат**
Джейн Еър, Шарлот Бронте
- 132 Аз не мога да живея без моя живот! Не мога да живея без душата си!**
Брулени хълмове, Емили Бронте
- 138 Лудостта на никой звяр по света не може да бъде надмината от тая на човека**
Моби Дик, Херман Мелвил
- 146 Всички раздели предвещават голямата окончателна разделя**
Студеният дом, Чарлз Дикенс
- 150 Още автори и творби**

ОПИСАНИЕ НА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА 1855 – 1900

- 158 Досадата, мълчалив паяк, плетеше в мрака своята мрежа във всички ъгли на сърцето ѝ**
Мадам Бовари, Гюстав Флобер
- 164 И аз съм рожба на тази земя; и аз израснах сред този пейзаж**
Гуарани, Жузе ди Аленкар
- 165 Поетът е събрат на принца на ятата**
Цветя на злото, Шарл Бодлер
- 166 Това, че не те чуват, не означава, че трябва да мълчиш**
Клетниците, Виктор Юго
- 168 Стърранно, колоко стърранно!**
Алиса в страната на чудесата, Луис Карол
- 172 Страданиято и болката винаги са задължителни за широкото съзнание и за дълбоко чувстващото сърце**
Престъпление и наказание, Фьодор Достоевски
- 178 Невъзможно е да схванеш и обгърнеш непосредствено с думи – да опишеш живота не само на човечеството, но дори и на един народ**
Война и мир, Лев Толстой
- 182 Ограничен е онзи ум, който не може да види нещата от различни гледни точки**
Мидълмарч, Джордж Елиът
- 184 Можем да пренебрегваме човешките закони, но не и да се противопоставяме на природните**
Капитан Немо, Жул Верн
- 185 В Швеция не правим нищо друго, освен да празнуваме годишнини**
Червеният салон, Аугуст Стриндберг
- 186 Тя е написана на чужд език**
Портрет на една дама, Хенри Джеймс
- 188 Хората могат да бъдат наистина страшно жестоки едни към други**
Приключенията на Хъкълбери Фин, Марк Твен
- 190 Искаше да слезе пак в мината, за да страда и да се бори**
Жерминал, Емил Зола

192 Сега вечерното слънце ѝ се струваше грозно като голяма възпалена рана на небето
Тес от рода Д'ърбървил, Томас Харди

194 Единственият начин да се отървеш от изкушението е да му се отдадеш
Портретът на Дориан Грей, Оскар Уайлд

195 Съществуват стари и нови явления, които човек не може да проумее чрез наблюдение
Дракула, Брам Стокър

196 Едно от тъмните петна на земята
Сърцето на мрака, Джоузеф Конрад

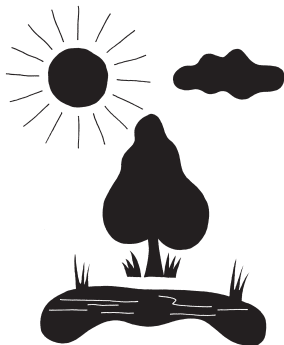
198 Още автори и творби

Превела Анна Орешкова

СКЪСВАНЕ С ТРАДИЦИЯТА 1900 – 1945

208 Светът е пълен с очевидни неща, които никой, при никакви обстоятелства не забелязва
Баскервилското куче, Артър Конан Дойл

209 Аз съм котка. Все още нямам име. Нямам представа къде съм родена
Аз съм котка, Нацуме Сосеки

210 Една сутрин Грегор Замза се събуди след неспокойни сънища и откри, че в леглото си е преобразен в огромно насекомо
Преображението, Франц Кафка

212 Сладко и достойно е да се умре за родината
Стихотворения, Уилфред Оуен

213 Рагтайм литература, която се подиграва на традиционните ритми
Пустата земя, Т. С. Елиът

214 Небесното дърво на звездите, обкичено с влажни, нощносини плодове
Одисей, Джеймс Джойс

222 Когато бях млад, аз също имах много мечти
На оръжие, Лу Сюн

223 Любовта не дава нищо освен себе си и не взема нищо, освен от себе си
Пророкът, Джубран Халил Джубран

224 Критиката бележи произхода на прогреса и просвещението
Вълшебната планина, Томас Ман

228 Като нощни пеперуди сред шепота, шампанското и звездите
Великият Гетсби, Ф. Скот Фицджералд

234 Старият свят трябва да рухне. Събуди се, ветре на утрото!
Берлин – Александерплац, Алфред Дьоблин

235 Далечните кораби отнасят на борда си желанието на всеки човек
Очите им гледаха Бог, Зора Нийл Хърстън

236 Изглеждаше по-мъртъв от повечето мъртъвци
Големият сън, Реймънд Чандлър

238 Толкова е загадъчна страната на сълзите
Малкият принц, Антоан дьо Сент-Екзюпери

240 Още автори и творби

СЛЕДВОЕННА ЛИТЕРАТУРА 1945–1970

250 Големия брат те наблюдава
1984, Джордж Оруел

256 Сега карам седемнайсет, а понякога се държа, като че ли съм на тринайсет
Спасителят в ръжта, Дж. Д. Селинджър

258 Смъртта е германски маестро
Мак и памет, Паул Целан

259 Аз съм невидим, разберете, просто защото хората отказват да ме видят
Невидим, Ралф Елисън

260 Лолита, светлина за живота ми, огън за слабините ми, мой грях, моя душа
Лолита, Владимир Набоков

262 Той не оставя камък непреобърнат, нито личинка самотна
В очакване на Годо, Самюъл Бекет

263 Невъзможно е да докосваш с едната си ръка вечността, а с другата – живота
Златният храм, Мишима Юкио

264 Той беше бийт – коренът и душата на бийт поколението
По пътя, Джек Керуак

266 Доброто за едни е отвратително за други
И всичко се разпада, Чинуа Ачебе

270 Дори тапетите имат по-добра памет от човеците

Тенекеният барабан, Гюнтер Грас

272 Според мен има само един вид хора. Хора

Да убиеш присмехулник, Харпър Ли

274 Нищо не е загубено, ако имаме куража да заявим, че всичко е загубено и трябва да започнем отначало

Игра на дама, Хулио Кортасар

276 Той беше решил да живее вечно и да си спаси кожата дори с риск на живота си

Параграф 22, Джоузеф Хелър

277 Ежедневните чудеса и живота минало

Смъртта на един естественик, Шеймс Хийни

278 Нещо ни липсва и на двамата, за да направим това, което направихме

Хладнокръвно, Труман Капоти

280 Свършвайки се всекиминутно, но без да се довърши никога

Сто години самота, Габриел Гарсия Маркес

286 Още автори и творби

СЪВРЕМЕННА ЛИТЕРАТУРА

1970 – настояще

296 Историята ни е съвкупност от минали моменти

Гравитационна дъга, Томас Пинчън

298 Всеки момент ще започнете да четете новия роман на Итало Калвино

Ако пътник в зимна нощ, Итало Калвино

300 За да проумееш един-единствен живот, трябва да погълнеш целия свят

Среднощни деца, Салман Рушди

306 Да се освободиш, беше едно; да заявиш собственост над тази свободна личност, бе друго

Възлюбена, Тони Морисън

310 Небето и земята бяха в смут

Червено сорго, Мо Йен

311 Такава история не можеше да се разкаже. Такава история можеше само да се почувства

Оскар и Лусинда, Питър Кери

312 Историческа визия, резултат от мултикултурното обвързване

Омерос, Дерек Уолкът

313 Чувствам се смъртоносен, на ръба на лудостта

Американски психар, Брет Ийстън Елис

314 Те се носеха тихо по спокойната свещена река

Подходящо момче, Викрам Сет

318 Много гръцка идея, и дълбока. Красотата е ужас

Тайната история, Дона Тарт

319 Това, което виждаме пред нас, е само малка частица от света

Хроника на птицата с пружина, Харуки Мураками

320 Може би само в свят на слепци нещата ще бъдат такива, каквито са

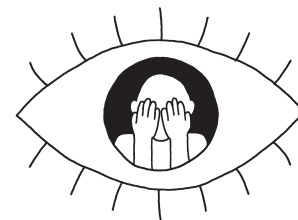
Слепота, Жузе Сарамагу

322 Английският език е неподходящ проводник на истината за Южна Африка

Позор, Дж. М. Кутси

324 Всеки момент се случва два пъти: отвътре и отвън, и това са две различни истории

Бели зъби, Зейди Смит

326 Най-добрият начин да запазим една тайна е да се преструваме, че такава няма

Слепият убиец, Маргарет Атууд

328 Имаше нещо, което семейството му искаше да забрави

Поправките, Джонатан Франзен

330 Всичко произтича от един и същи кошмар, който създадохме заедно

Гостът, Хуанг Сок-йонг

331 Съжалявам, че е нужен цял живот, за да се научим как да живеем

Ужасно силно и адски близо, Джонатан Сафран Фоер

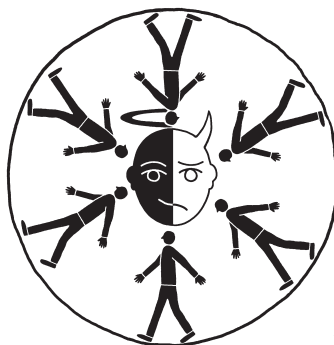
332 Още автори и творби

Превела Мария Йоцова

340 РЕЧНИК

344 ПОКАЗАЛЕЦ

352 БЛАГОДАРНОСТИ

Разказването на истории е старо като човечеството. Традицията да се предават с думи събитията и вярванията на човешките общности датира от времената, когато хората за първи път сядат около огъня и си разказват приказки. Историята се съхранява под формата на легенди и митове, които се предават от поколение на поколение и предлагат отговори на загадките на Вселената и нейните творения.

Писмените разкази възникват успоредно с древните цивилизации, но изобретената от човека писменост първоначално обслужва прости и прозаични цели, например документирането на сделка между търговци или пресмятането на количеството стока. Хилядите клиновидни глинени таблички, открити край

Угарит в Сирия, разкриват, че през 1500 г. пр.Хр. писаното слово вече има сложен характер.

Скоро писмеността се превръща от средство за осигуряване на търговска информация в инструмент за запазване на устно предаваните истории, които са неразделна част от всяка култура, също и на обичаите, представите, нравите и социалното устройство на обществата. Това води до първите примери на писмени художествени творби, представени от епичните истории на Месопотамия, Индия и Древна Гърция и от по-философските и исторически текстове на Древен Китай. Както Джон Стайнбек лаконично се изразява в речта си при получаването на Нобелова награда през 1962 г., „Литературата е толкова стара, колкото речта. Тя изръсва от човешката необходимост за нея и нуждата не се променя, само става още по-голяма.“

Мис Бингли от романа *Гордост и предразсъдъци* на Джейн Остин може и да звучи глупаво, когато обявява, че „от всички неща книгата най-трудно омръзва“, но това мнение звучи правдиво на всеки от нас. Въпреки почти безкрайните забавления, с които се сблъскват хората днес, литературата продължава да удовлетворява духовни или психологически нужди и отваря съзнанието на читателите към света и невероятното му многообразие. Някои творби, написани преди стотици години, продължават да ни

очароват и забавляват и днес; сложни постмодерни текстове могат да ни подложат на крайно изпитание, но въпреки това ни държат в плен; нови романи ни се струват толкова свежи, че се четат така, сякаш думите току-що са били измислени.

Що е то литература?

Макар простото определение за „литература“ да е „всичко, което е записано“, понятието е започнало да се свързва предимно с художествена проза, драма и поезия и да се оценява с помощта на неизмеримите качествени показатели ценност и превъзходство. Тези стойности са съществен елемент от литературния канон, служещ за целите на академичните проучвания и литературната критика, които се развиват от средата на XIX в. Терминът „канон“ е заимстван от църковните канони на разрешените религиозни текстове.

Литературният канон – сбор от творби, които по всеобщо съгласие притежават изключителни качества – е съставен почти изцяло от познати произведения на западноевропейската литература.

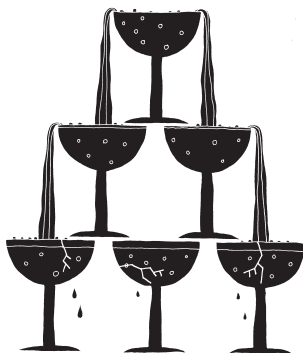
От средата на XX в. културните и литературни теоретици полагат големи усилия да разклатят канона, като оспорват авторитета на тези списъци с творби на „мъртви бели европейци“. Идеята за утвърден канон на „велики творби“ остава в сила като полезна рамка, но вместо

“

„Започвам с първото изречение и се уповавам на Всемогъщия Бог за второто.“

Лорънс Сърн

”

терминът да се използва като определение на един и същ набор от заглавия, смисълът му се разширява с всяко следващо поколение, което преразглежда идеологията и властовите структури, определящи избора на предишните поколения, и поставя въпроса защо други творби са били изключени от списъка. Ако изучаваме механизмите, по които се създава литература, и анализираме мястото ѝ в канона, може би ще станем по-добри читатели. В този дух настоящата книга включва много заглавия, които традиционно се смятат за „велики творби“, но проучва мястото им в по-широката рамка на литературната история и сред по-богата смесица от произведения, избрани от целия свят. Те застават до по-нови текстове, които дават израз на някои гласове, заглушавани през вековете от социални структури като колониализма и патриархата, както и от европейското господство над литературата.

Изборът на книги

Тази книга предприема хронологично пътешествие през литературата и използва за ориентир по пътя повече от сто книги. Тя подхожда глобално и разглежда широк кръг художествени текстове от различни култури, с които мнозина читатели може да не са се срещали преди. Избраните творби в *Книгата за литературата* са или образци на своеобразен писателски стил или техника,

или представляват общност или течение, поели в нова посока, която впоследствие е възприета от други съвременни писатели или променена от бъдещите поколения. Творбите са подредени хронологично, за да се подчертае появата на литературни нововъведения на фона на социалния и политически фон на дадената епоха. През XVII и XVIII в. например френската литература прави преход от Молиеровите неокласически комедии на нравите към Волтеровите сатири, които подкопават основите на просвещенския оптимизъм, а по-късно и към безмилостно описание на упадъчната френска аристокрация, показана в романа на Шодерло дьо Лакло *Опасни връзки*, който излиза в навечерието на Френската революция. Тези литературни промени неизбежно се застъп-

ват, защото писателите въвеждат техники, които се нуждаят от време, за да се утвърдят като общоприети норми, а други автори продължават литературните традиции от предишни епохи.

Списъците винаги са спорни; вероятно стотината посочени тук книги могат многократно да се заменят със сто други. Те не са представени като окончателен списък от „задължителни четива“, а всяка книга е поставена в рамките на определен фокус или контекст, подкрепен от хронологично описани сходни литературни явления и събития. Препратките свързват книгите с творби от сроден тип или с такива, които са повлияли или са били повлияни от обсъжданата книга, освен това са изброени над двеста заглавия за допълнителен прочит с цел читателят да проучи по-подробно литературния пейзаж на всяка епоха.

Литературната история

Преди около 4 хиляди години първите писмени разкази се появяват под формата на поеми, като например *Епос за Гилгамеш* в Месопотамия и *Махабхарата* в Индия, които се основават на устни традиции. Римата, ритъмът и метриката били основни помощници на паметта при възпроизвеждането на песни и устни разкази, ето защо не е чудно, че първите текстове са си служили с познати поетични похвати.

„Някои книги ни оставят свободни, а други ни правят такива.“
Ралф Уолдо Емерсън

В КОНТЕКСТ

ФОКУС

Литературата в бронзовата епоха

ПРЕДИ

ок. 3000 г. пр.Хр. Първата писменост възниква в Месопотамия и Египет.

ок. 2600 г. пр.Хр. Най-ранните известни текстове, макар и нехудожествени, са написани на шумерски език върху таблици в Абу Салабих, Месопотамия.

ок. 2285–2250 г. пр.Хр.

Най-ранният известен автор, акадската принцеса и жрица Енхедуана, живее и твори в шумерския град Ур.

СЛЕД

ок. 1700–1100 г. пр.Хр. Ригведа, първият от четирите свещени индуистки текста, познати като *веди*, е написан в Северозападна Индия.

ок. 1550 г. пр.Хр. *Книга на мъртвите* е първият египетски погребален текст, записан върху папирус вместо по стените на гробници или саркофази.

САМО БОГОВЕТЕ ЖИВЕЯТ ВЕЧНО ПОД СЛЪНЦЕТО

ЕПОС ЗА ГИЛГАМЕШ (ок. 2100 г. пр.Хр.)

Писмеността възниква в Месопотамия в началото на периода, известен днес като бронзова епоха (ок. 3300–1200 г. пр. Хр.). Клиновидните знаци, първоначално създадени като средство за записване на търговски сделки, се превръщат от цифри в символи на определени звуци, което дава възможност да се пише на шумерски и акадски.

Сред фрагментите от текстове, открити през 1853 г. от иракския асириолог Ормуз Расан, се отличават таблиците, изписани с разкази за легендарния урукски цар Гилгамеш, които са сред най-древните образци на писано художествено слово. Тези истории вероятно са се предавали устно като смесица от исторически и митологични сведения.

От деспот до герой

Епосът за Гилгамеш, както е известна компилацията от поеми, разказва как деспотичният управник на месопотамския град Урук получава урок и впоследствие се превръща в местен герой. С цел да накажат Гилгамеш за дързостта му боговете изпращат изваяния от глина „дивак“ Енкиду, за

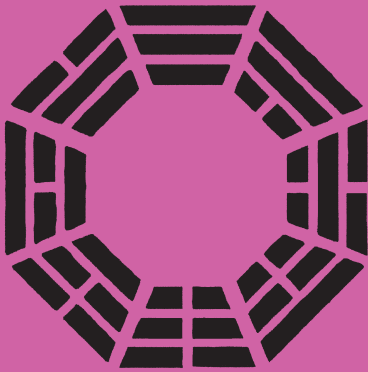
да му досажда. След двубой обаче двамата се сприятеляват и се впускат в поредица от приключения, в хода на които убиват разни чудовища. Разгневени от този ход на събитията, боговете осъждат Енкиду на смърт. Гилгамеш е разстроен от загубата на своя другар, но в същото време си дава сметка за собствената си пленност. Във втората половина от поемата се разказва как Гилгамеш се мъчи да разгадае тайната на вечния живот и се завръща в Урук; той все още е смъртен, но е по-мъдър човек и по-благороден управник.

“

„Живота, който търсиш,
нивга не ще го намериш.“
Епос за Гилгамеш

”

Вижте също: *Махабхарата* 22–25 • *Илиада* 26–33 • *Беоулф* 42–43 • *Сага за изгарянето на Нял* 52–53

ПОДХРАНВАНЕТО НА ДРЕВНИ ДОБРОДЕТЕЛИ ПОРАЖДА УПОРСТВО

КНИГА НА ПРОМЕНИТЕ (XII–XI в. пр.Хр.),
приписвана на император Уън
от династията Джоу

В КОНТЕКСТ

ФОКУС

Петте класики

ПРЕДИ

ок. XXIX в. пр.Хр. Фу Си, легендарният първи китайски император, измисля метод за гадаене с триграми, които са в основата на китайската писменост.

СЛЕД

ок. 500 г. пр.Хр. Съставена е оригиналната *Книга на ритуалите*, която описва китайските ритуали и церемонии и традиционно се приписва на Конфуций.

II в. пр.Хр. Поставя се начало на конфуцианския литературен канон с т.нар. *Пет класики*.

136 г. пр.Хр. Император У от династията Хан описва *Джоу И* като най-важната от Петте класики и я озаглавява *Книга на промените*.

960–1279 г. сл.Хр. В епохата на династията Сун ученият Джу Си включва Четирите книги, всяка от които се появява преди 300 г. пр. Хр., в конфуцианския литературен канон, наред с Петте класики.

В *Книга на промените* се говори за предсказания; тя е своеобразен оракул. Оригиналният метод за гадаене, от който произтича книгата, се приписва на легендарния император Фу Си и е официализиран от император Уън от династията Джоу (1152–1056 г. пр.Хр.) в текст, известен като *Джоу И*. „Поредицата на император Уън“ включва 64 хексаграми и описва възможните комбинации от цифри, получени чрез хвърляне на стъбла от бял равнец или монети; всяка от комбинациите се свързва с определена ситуация или обстоятелство, чиито тълкувания са предложени от император Уън. По-късно учените добавят коментари в книгата *Десет крила*, включително Големия коментар, които заедно с *Джоу И* стават известни като *Книга на промените (И Дзин или И Чинг)*, както все още често се нарича.

Книгата често се определя като една от Петте класики, наред с *Книга на документите (Шу дзин)*, *Пролети и есени (Чунциу)*, *Книга на ритуалите (Лици)* и *Книга на песните (Шъдзин)*. Смята се, че тези класически сборници са съставени от Кун Фудзъ (традиционни дати 551–479 г. пр.Хр.),

по-известен на Запад като Конфуций. Моралната и политическа философия на Кун Фудзъ е възприета като официална идеология в Китай през III в. пр.Хр.

Далеч по-късно, около XII в. сл.Хр., няколко по-кратки съчинения – или приписвани на Конфуций, или вероятно вдъхновени от учението му – са обединени в Четирите книги на конфуцианството.

Източник на мъдрост

Петте класики и Четирите книги са главният ориентир за практикуване на конфуцианството като държавна религия. *Книгата на промените* изглежда несъвместима с рационалното конфуцианство, но е смятана за източник на голяма мъдрост. Тя допълва книгите в областта на конфуцианската философия, историята, етикета и поезията като източник, с който да се посъветваш не само заради пророческите му способности, но и като образец на мъдръръ съветник, защото описва как трябва да постъпва „изключителният човек“ в различни ситуации и остава източник на мъдрост в Китай (и извън него) до ден днешен.

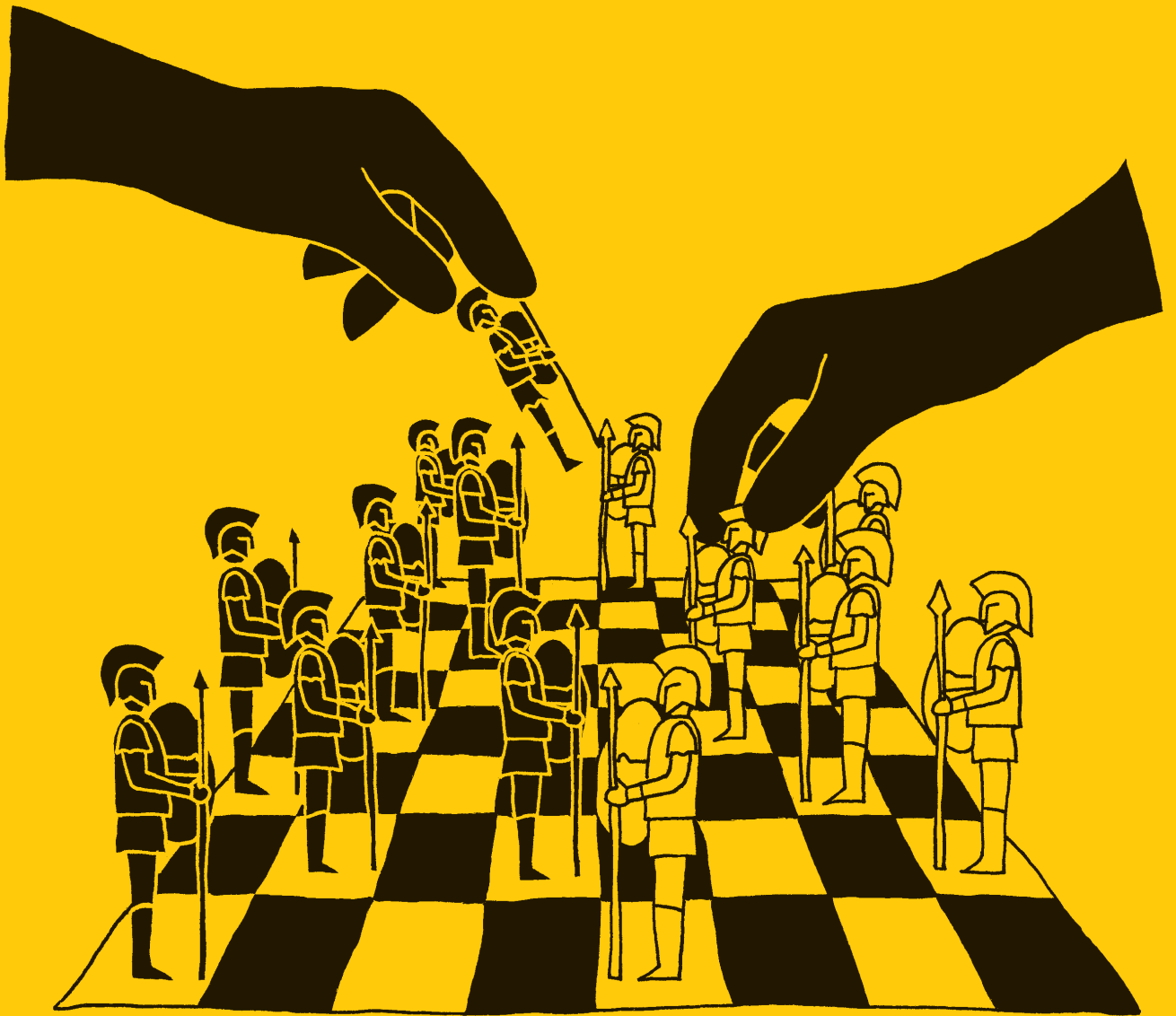
Вижте също: *Поезия от епохата на династията Тан 46 • Трицарствие 66–67 • Тесният път към вътрешността 92*

**МУЗО, ВЪЗПЕЙ ОНЯ
ГИБЕЛЕН ГНЯВ
НА АХИЛА
ПЕЛЛЕЕВ**

ИЛИАДА (ок. VIII в. пр.Хр.),
приписвана на Омир

В КОНТЕКСТ

ФОКУС

Гръцкият епос

ВАЖНИ ДАТИ

От 2100 г. пр.Хр. Версии на първия познат писан художествен текст, *Епос за Гилгамеш*, се появяват на шумерски език

IX в. пр.Хр. В Индия се ражда епическата поема *Махабхарата*.

СЛЕД

ок. VIII в. пр.Хр. Приписваната на Омир епическа поема *Одисея* продължава разказа за една от водещите фигури в Илиада – Одисей.

ок. 700 г. пр.Хр. Приблизително по времето, когато придобиват форма окончателните версии на Омировите творби, Хезиод пише *Теогония* („Раждането на боговете“), поема, в която се разказва за създаването на света и за митологията на древногръцките богове.

I в. пр.Хр. Гръцките епически поеми стават образец за римски поети като Хораций, Вергилий и Овидий.

Епическите поеми разказват историята на герой, който представлява определена култура. Те проследяват хронологично търсенията и терзанията на героя и обясняват неговите решения и подбуди, като по този начин помагат при утвърждаването и систематизирането на моралните принципи на дадено общество.

Епосът е сред най-ранните литературни форми в много култури по света. Първоначално тези популярни истории се предават устно и с времето се украсяват, преформулират, редактират и в крайна сметка се записват, като често поставят основите на литературната история на дадена култура. Обикновено епическите поеми включват множество герои и генеалогии, дълги са и имат сложна структура. Вероятно певците са ги учили наизуст в монотонни стихотворни стъпки или са ги рецитирали под музикален съпровод, защото е далеч по-лесно да се запомни поезия, отколкото проза. Самата дума „еписки“ произлиза от старогръцката дума *epos*, която означава едновременно „история“ и „поема“.

Троянската война

В Древна Гърция се разказват много епически истории за Троянската война, представляваща конфликт

“

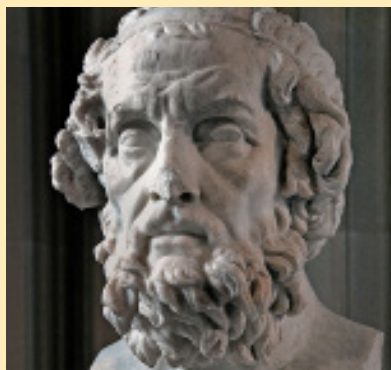
„Тръгвай безстрашен в атака...“

Илиада

”

между ахейците (съюз на гръцките градове) и град Троя. Най-древните и прочути сред тези разкази са *Илиада* и *Одисея*, които се приписват на един-единствен автор, познат като Омир. Историците допускат, че тези епически поеми са вдъхновени от истински събития – войни между Гърция и Троя избухват спорадично около пет века преди написването на творбите, – но смятат, че героите и сюжетите са плод на авторовото въображение. Така или иначе гръците, живели по времето на Омир, вероятно са вярвали, че тези истории предават вярно героизма на предците им.

Гръците започват да записват епическите си произведения около VIII в. пр.Хр. Също като устно разказваните истории, на които се базираат,

Омир живее във времената преди появата на реалистичните портрети. Този бюст е базиран върху изображения на писателя, които се появяват чак през II в. пр.Хр.

Омировият въпрос

Двете велики древни епически поеми *Илиада* и *Одисея* традиционно се приписват на поета Омир, но за него се знае много малко. От V в. пр.Хр., когато живее гръцкият историк Херодот, се правят съвършено различни предположения за датите, на които е роден и умрял поетът, както и за родното му място и за други подробности от живота му. Класическите учени говорят за т.нар. Омиров въпрос, който включва няколко сходни въпроса. Кой е Омир – дали някога е съществувал и ако да, кога? Дали Омир е единствен

ният автор на поемите, или е един от няколко автори? Дали авторът, или авторите на творбите са ги съчинили или просто са записали поеми, които са се предавали устно от поколение на поколение?

Мнозина учени твърдят, че поемите са рожба на устната традиция и са усъвършенствани и разкрасени от цял куп поети в различни версии. Липсват солидни доказателства за подобни тези и Омировият въпрос все още няма окончателен отговор.

Вижте също: *Епос за Гилгамеш* 20 • *Един цар* 34–39 • *Енеида* 40–41 • *Беоулф* 42–43 • *Одисей* 54 • *Теогония* 54 • *Метаморфози* 55–56 • *Дигенис Акрит* 56 • *Слово за похода на Игор* 57 • *Одисей* 214–221

Гърците и троянците са подпомагани или спъвани от боговете, които използват конфликта, за да водят свои собствени битки. Хера, Атина и Посейдон са съюзници на гърците, а Аполон, Афродита и Артемидата подкрепят троянците. В повечето случаи Зевс не взима страна.

Боговете

Зевс
цар на боговете

Хера
царица
на боговете

Атина
богиня
на мъдростта

Посейдон
бог на морето

Аполон
бог на слънцето

Афродита
богиня
на любовта

Артемидата
богиня на луната

Ахейците (гърците)

Агамемнон
цар на Микена

Ахил
най-великият
гръцки воин

Патроклъ
другар на Ахил

Приам
цар на Троя

Хектор син
на Приам

Парис
брат на Хектор

Менелай
цар на Спарта

Одисей
военачалник
и цар на Итака

Елена
съпруга
на Менелай

Еней
син на Афродита

те приемат формата на наративни поеми.

Гръцките поеми имат стандартен стихотворен размер – всеки стих се състои от шест основни ритмични единици и всяка от тези единици съдържа една дълга и две кратки срички. Този размер е познат като дактилен хекзаметър, или просто като епически размер. Вариациите в основния ритмичен модел придават гъвкавостта, от която се нуждае поетичната композиция.

Разказ за богове и хора

Илиада има сложна повествователна структура. В поемата се разказва историята на войната в Илион (Троя) от гледна точка на един конкретен герой – Ахил. Епизоди от войната са предадени ретроспективно или под формата на пророчества за бъдещето. Второстепенните сюжетни линии и наблюденията върху живота

на главните герои са въткани в разказа. Невъзможно е да се каже доколко тази сложност може да се припише на Омир и доколко е следствие от усъвършенстване и разкрояване на текста от страна на предишните поколения. Резултатът е творба, в която се смесват история, легенди и митове и в същото време се предлагат основните съставки на майсторския разказ – приключенията и човешката драма, – които я превръщат в завладяващо четиво.

Илиада се характеризира с внушителна дължина и разказвачески размах (в крайна сметка тъкмо от тук добиваме представата за „епически“ мащаб) – състои се от над 15 000 стиха, разделени в 24 песни. Вместо просто да изложи събитията хронологично, Омир грабва читателското внимание с помощта на похват, характерен за много епически творби. Той хвърля читателя право в

разгара на действието, или *in media res* („в центъра на нещата“) по думите на римския поет Хораций. Авторният разказ започва от последната

Троя дълго се смятала за митичен град. Днес археолозите са единодушни, че при разкопките в Мала Азия са открили описаната в Омировата *Илиада* Троя.

година на конфликта, който бушува вече девет години.

Омир се отклонява от сюжета, за да представи фона на събитията, които описва, но приема за даденост предварителната читателска осведоменост относно причините за конфликта, които неговите съвременници вероятно са знаели добре.

Причини за избухването на войната

Корените на Троянската война могат да се открият в събитията, случили се на сватбата на морската нимфа Тетида с гръцкия герой Пелей, който е другар на героя Херакъл. На празненството присъстват много богове и богини, включително Хера, Атина и Афродита. Избухва спор между трите богини, всяка от които твърди, че е най-красивата. За да разреши спора, Зевс поръчва на Парис, сина на троянския цар Приам, да проведе състезание по красота между тях. Афродита предлага на Парис подкуп: ръката на Елена от Троя, най-красивата жена в света. За нещастие, Елена вече е омъжена за Менелай, брат на микенския цар Агамемнон. Впоследствие Парис отвлича Елена, което поставя начало на военния конфликт.

Читателите се приобщават към разказа в момента, когато ахейските войски на Агамемнон водят битка, за да си върнат Елена. Встъпителните стихове „Музо, възпей оня гибелен гняв на Ахила Пелеев“ разясняват

“

„Честоменява победата
своите герои любимци.“

Илиада

”

ситуацията и подготвят читателя за историята на войната, но също така намекват, че това е разказ за личното отмъщение и загатват за намесата на боговете.

Историята на войната протича едновременно с тази на Ахил и неговото чувство за чест и доблест отразява чувството за чест и доблест на гръцката нация.

Силата на гнева

Гневът е водеща тема в *Илиада* и е показан както в хода на войната, така и като мотивация за действията на отделните герои. Виждаме справедливия гняв на Агамемнон и Менелай, породен от отвличането на Елена, но и яростта, която подтиква Ахил към действие и го превръща в толкова страховит вѝдин, провокиран многократно от събитията в историята. Гневът му не е насочен единствено към троянците, дори не се ограничава само до човешките му врагове; в един момент го обзема такъв бяс, че се сбива с речния бог Скамандър.

Скритата причина за гнева на Ахил е чувството за чест и благородство, което, също като това на гръците, бива накърнено от неуваже-

След като Парис е попитан коя е „най-красивата“ богиня, Хера се опитва да го подкупи с обещанието за власт, Атина – с обещанието за слава, а Афродита му обещава Елена, най-хубавата жена на света.

нието и несправедливостта, но понякога, когато се бори с конфликтите между моралния дълг, съдбата, личната амбиция и предаността, яростта му се насочва към него самия.

В началото на *Илиада* Ахил се разгневява на цар Агамемнон, гръцкия военачалник, който си присвоява Бризеида – жена, дадена на Ахил като военна плячка. Понеже не може да излее директно яда си върху царя, героят се оттегля в палатката си и отказва да се бие. Единствено смъртта на близкия му приятел Патрокъл, убит в двубой от Хектор, най-големия син на цар Приам и троянски герой, го връща в битката с повече ярост от всякога, защото съсредоточава гнева му в една точка.

Разказ за двама герои

Хектор, също като Ахил, е военачалник. Той се смята за най-благородния и могъщ троянски воин. Характерът и

мотивите му за действие обаче контрастират с тези на Ахил и така се подчертават две много различни гледни точки към войната.

Ахил е движен от вътрешна ярост, но и от благородния мотив да защити честта на своя цар и родина и в крайна сметка да отмъсти за гибелта на Патроклъ, своя другар в битките. Хектор се бие от чувство на преданост – към Троя, разбира се, но и към семейството си. Освен че защитава по-малкия си брат Парис, който става причина за войната с отвличането на Елена, той е предан към баща си Приам, представен като мъдър и благ цар. Ахил е професионален войник с оскъдни семейни връзки, а Хектор е неохотен, но свиреп боец, който защитава не толкова честта, колкото дома и семейството си.

Омир изобразява и двамата мъже като благородни, но не и лишени от недостатъци. Отличителните им черти и ситуациите, в които попадат, са метафори за противоположните ценности на обществото и отделния човек, както и за дълга и отговорността, противопоставени на предаността и любовта. Нито една от двете

страни не е изцяло добра или лоша, но в тази война някой трябва да се окаже победител. Макар че и двамата герои в крайна сметка загиват в конфликта – Ахил убива Хектор и самият той бива улучен от смъртоносна стрела в петата, – героизмът, символизиран от Ахил, надделява над роднинската привързаност на Хектор. В края на краищата *Илиада* твърди, че войната носи слава и че съществуват достойни причини за водене на битки.

Съдбата и боговете

Омир съзнава, че неговите читатели – гърците – са наясно с края на историята, защото ако Троя е била спечелила войната, нямало е да съществува гръцката цивилизация. Гърците са предопределени да победят и за да подчертае тази неизбежност, в хода на *Илиада* Омир се позовава на множество пророчества, както и на ролята на съдбата и боговете при решаването на изхода от войната.

За древните гърци боговете са безсмъртни и имат суверена власт над определени сфери или притежават определени способности; те не са

“

„Няма в света по-злочест от човека сред всичките твари, дете живеят и лазят навред по земята просторна.“

Илиада

”

всемогщите божества, почитани в по-късните религии.

Понякога боговете общуват с хората, но обикновено ги оставят да се оправят сами. В *Илиада* обаче някои богове имат лични интереси, които от време на време ги карат да се намесват в Троянската война. В крайна сметка войната започва заради отвличането на Елена, дъщерята на Зевс и Леда.

Загриженият за общността Хектор е семеен човек, който се мъчи да избегне тежки кръвопролития.

Надеждният Хектор предвожда храбро мъжете си, воден от преданост към предците си.

Сдържаният Хектор е склонен към грешки и проявява слабост в последния двубой.

Воините Хектор и Ахил имат противоположни характери и мотивации, което осигурява на Омир повтарящи се мотиви при разглеждането на героичния идеал.

Индивидуалистът Ахил е погълнат от собствената си жажда за слава.

Непредвидимият Ахил е равнодушен към другите и обсебен от честолюбие.

Избухливият и гневлив Ахил вирее отлично в свирепите битки.